

Review/Recension

PIA VUORIO **PROBLEMFÖRÄLDRAR KAN NI VARA SJÄLVA!**

Föräldrar och familjedynamik i svensk ungdomsbok 1968–1979

Åbo: Åbo Akademi University, 2025.

Skrifter utgivna av Svenska
barnboksintitutet nr 171 (256 s.)

”Föräldrar: Man borde slippa dom. Var det något annat än bekymmer med dom? Att vuxna människor inte kan vara vuxna, varför ska dom vara så äckligt hjälplösa och utan hållning på något sätt?” (13), tänker protagonisten Kjelle i Kerstin Thorvalls ungdomsbok *”Vart ska du gå?” ”Ut”* (1969). Citatet inleder Pia Vuorios avhandling *Problemföräldrar kan ni vara själva! Föräldrar och familjedynamik i svensk ungdomsbok 1968–1979* (2025), som hävdar att Kjelles reflektion över vuxenvärlden är både tidstypisk och banbrytande. I den samtidsrealistiska ungdomsbok som utvecklas under sent 1960- och 70-tal gestaltas nämligen såväl mammor och pappor som problematiska. De bråkar och missbrukar, är otrogna, deprimerade och allmänt missnöjda över hur livet blivit. Vuorio vill med sitt fokus på föräldrar och familjedynamik ringa in en viktig aspekt av den moderna ungdomsboken som delvis förbisets av tidigare forskning. Det är inte bara gestaltningen av unga människor som tar intryck av tidens ifrågasättande av auktoriteter och förändrade livsvillkor utan även den av föräldrarna. Vuorio sammanfattar: ”Avhandlingens analyser pekar samtliga på att den gängse bilden av periodens ungdomsbok, där de unga utgör ’problembarn’, i själva verket också omfattar det jag kallar ’problemföräldrar’” (186).

Problemföräldrar kan ni vara själva! är en sammanläggningsavhandling och består av fyra artiklar samt en kapp. I kappan, som tyvärr innehåller en hel del korrekturfel, finns en inledande redogörelse för projektets utgångspunkter, syfte, centrala begrepp och urval. Där finns även en översikt över tidigare forskning och

arbetets teoretiska perspektiv samt en avslutande diskussion. Syftet är att analysera "hur elva ungdomsböcker utkomna under tidsperioden 1968–1979 skildrar och problematiserar föräldraskap och familjedynamik i en tid präglad av nytänkande kring genusnormer och könsmaktstrukturer" (19). Avhandlingen undersöker Gunnel Beckmans *Tre veckor över tiden* (1973), Maria Gripes *...ellen, dellen...* (1974), Maud Reuterswårds trilogi om Elisabet (1971; 1973; 1975) samt *Flickan och dockskåpet* (1979), Kerstin Thorvalls två böcker om Kjelle (1969; 1975), Ingvar Wahléns *Flickan i huset vid ån* (1976) och finlandssvenska Bo Carpelans *Bågen* (1968) och *Paradiset* (1973).

Vad gäller valet av primärmaterial går det såklart att komma med en mängd invändningar. Eftersom Vuorios urvalsdiskussion är föredömligt noggrann kommer jag dock att låta bli. Det gavs ut relativt många ungdomsböcker åren 1968–79 och alla val är därför förbundna med en mängd bortval. Det är uppfriskande att omdiskuterade nyckelverk som *Tre veckor över tiden* samsas med mer oväntade fynd. Jag uppskattar särskilt att två halvt bortglömda men av sin samtid mycket uppskattade författare som Reuterswård och Carpelan uppmärksammas.

I kappan presenteras de mer övergripande frågeställningar som styrt arbetet med materialet. Vuorio är intresserad av vilka könsbundna skillnader som finns i gestaltningar av mödrar respektive faders problem och svagheter. Hon frågar sig vilket handlingsutrymme föräldern ges och hur de unga protagonisterna reagerar på föräldrarnas otillräcklighet. Slutligen vill avhandlingen även säga något om hur föräldraporträtten och familjeskildringarna förhåller sig till den historiska och ideologikritiska kontexten. Vuorio ser på ungdomsboken som en aktiv aktör i de samhällsförändringar som präglade perioden 1968–79.

För att besvara dessa övergripande frågeställningar använder sig Vuorio av en narratologisk metod där berättarperspektiv, fokalisering och röst står i centrum. Metoden kombineras med fyra olika teoretiska ingångar som alla har anknytning till genusvetenskapen: moderskaps- och faderskapsteori, psykoanalys och feministisk materialitet. Den teoretiska ansatsen kan framstå som omotiverat bred men bidrar samtidigt till en intressant genomlysning av avhandlingens frågeställningar.

Sammantaget visar de fyra artiklarna på de olika teoretiska ansatsernas möjligheter och begränsningar. Jag önskar dock att Vuorio fört en mer kritisk diskussion kring valet av teori och dess konsekvenser i kappan. Vad händer egentligen med analysen av föräldraporträtten när Luce Irigarays psykoanalytiskt inspirerade feminism byts ut mot

Sara Ahmeds queera fenomenologi? Vad kan R. W. Connells maskulinitetsteori säga om 1970-talets ungdomsbok som andra perspektiv missar? Ett par försök till svar på dylika frågor hade kunnat lyfta resonemanget i avhandlingens inledning eller avslutning.

Även redogörelsen för tidigare forskning på svensk ungdomslitteratur samt på dess framställning av föräldrar hade med fördel kunnat skärpas. Det är inte nödvändigt att referera innehållet i avhandlingar, monografier och artiklar så ingående som Vuorio gör, mycket hade kunnat kortas ner och flyttas till fotnoter. Då hade mer utrymme funnits för att föra en kritisk diskussion om tidigare resultat samt peka på mer övergripande linjer inom fältet. Samtidigt kommer säkert Vuorios grundliga forskningsöversikt vara många framtida skribenter till stor nytta. Särskilt avsnittet "Begreppen ungdomslitteratur, ungdomsbok och ungdomsroman" (42–51) bjuder på en omsorgsfullt utmejslad beskrivning av begreppens definitioner i tidigare forskning.

Forskningsöversikten rymmer likväl en del mer värderande och prövande inslag. En styrka i avhandlingen är Vuorios förmåga att uppmärksamma och vidareutveckla idéer från tidigare ungdomslitteraturforskning, från pionjärer som Sonja Svensson, Ying Toijer-Nilsson och Vivi Edström till nyskrivna arbeten från 2020-talet. Till exempel använder hon Mia Österlunds tankar om berättarperspektivets betydelse i textens konstruktion av genus för att säga något nytt om pojakens blick på sin mamma. Resonemanget blir en intressant utveckling av tidigare genusorienterad forskning på ungdomslitteratur som undersöker den manliga blicken (på unga kvinnor).

Avhandlingens fyra artiklar, som är publicerade åren 2016–2020, innehåller också flera värdefulla slutsatser. Artikel I, "Din frihet är nära kopplad till min egen". En feministisk psykoanalytisk läsning av emancipations- och modersmotiv i Maud Reuterswårds Elisabet-trilogi", är publicerad i *Barnboken* 2016. Med hjälp av psykoanalytikern Irigarays idé om ett feminint språk lyckas artikeln skriva fram en ny förståelse av relationen mellan mamma och dotter i Reuterswårds tre böcker om Elisabet. I dialog med sin samtid utvecklar Reuterswård ungdomsskildringens frigörelsemotiv till att även innefatta modern.

Artikel II, "Hon har äntligen vaknat! Familjedynamik och maktförskjutning i 1970-talets ungdomsroman. Maria Gripes *...ellen, dellen...* och Maud Reuterswårds *Flickan och dockskåpet*", är publicerad i *Finsk tidskrift* 2018. Artikeln presenterar en nytolkning av Gripes och Reuterswårds romaner med hjälp av Maria Nikolajevas

och Kimberley Reynolds tankar om maktdynamik mellan föräldrar och barn i barn- och ungdomslitteraturen. Den innehåller även en läsvärd diskussion av antipsykiatern L. D. Laings inflytande på konstruktionen av protagonisterna. Analysen visar att Gripe och Reuterswärd förhåller sig delvis kritiska till den ensidigt negativa bilden av familjen som samlevnadsform, vilken presenteras i Laings *Familjelivet* (1977).

Artikel III, "Faderskap i förändring. Om fäder, döttrar, mödrar och genusordning i 1970-talets ungdomsroman", är publicerad i *Tidskrift för litteraturvetenskap* 2020 och undersöker ungdomsböcker av Gunnel Beckman och Ingvar Wahlén. Artikeln visar på ett förtjänstfullt vis hur gestaltningen av pappan förhåller sig till 1970-talets föreställningar om moderna fäder. Fäderna i *Tre veckor över tiden* och *Huset vid ån* avviker från den ansvarslösa fadersgestalt som enligt tidigare forskning kan sägas vara typisk för 1970-talets ungdomsroman. De är gestaltade som mjuka, emotionella och framför allt närvarande män

Artikel IV, "Kropp, röst och beröring. Pojkens blick på moderns kropp i Kerstin Thorvalls och Bo Carpelans ungdomsromaner", är publicerad i *Historiska och litteraturhistoriska studier* 2020. Den diskuterar gestaltningen av moderskroppen genom unga manliga protagonisters blick och utgör ett välkommet bidrag till forskningen på pojkskildringar.

Sammantaget demonstrerar de fyra artiklarna hur 1960- och 70-talens ungdomslitteratur deltar i en pågående omförhandling av familjen, föräldraroller samt relationen mellan barn och vuxna. Det är tydligt att ungdomsboken påverkas av det ifrågasättande av genusordning som pågår i samhället. Särskilt intressant är den av Vuorio lyfta skillnaden mellan ungdomsromanens och den samtida bekännelselitteraturens gestaltning av modern. Bilden av mamman är uppenbarligen mer mångfacetterad i de undersökta ungdomsböckerna än i bekännelseromaner för vuxna av exempelvis Agneta Klingspor och Kerstin Thorvall.

Vuorios fascinerande iakttagelse väcker många frågor: Varför detta behov av försoning mellan mödrar och döttrar? Varför är inte de otillräckliga, krävande mammorna ensidigt negativa gestalter? *Problemföräldrar kan ni vara själva!* ger inga svar men jag tänker att det antagligen har med den tänkta läsaren att göra. Trots att 1970-talet idag framstår som ungdomsupprorens tid är det trots allt vuxna författare, vissa med egna tonårsbarn, som skriver böcker för unga. De vill helt enkelt inte bidra till ytterligare friktion mellan generationerna: "Och vad relationsproblematiken mellan mammor

och döttrar beträffar, signalerar dessa ungdomsböcker att varken friktioner eller konfrontationer behöver utesluta försoning eller förståelse” (197).

Här hade Vuorio med fördel kunnat återvända till den diskussion kring makt och barnlitteratur som finns i avhandlingens inledning (30–32). Där frågar hon sig bland annat om Roberta Seelinger Trites syn på vuxnas makt som ett integrerat element i ungdomslitteratur verkligen är giltig även i en diskussion av svenska 1970-talsböcker för unga (30). Trites ser i *Disturbing the Universe. Power and Representation in Adolescent Literature* (2000) på ungdomslitteraturen som en plats där unga alltid anpassar sig till de maktstrukturer som omger dem: ”During adolescence, adolescents must learn their place in the power structure. They must learn to negotiate the many institutions that shape them: school, government, religion, identity politics, family, and so on” (Trites, x). Efter en tid av uppror mot föräldrar och vuxenvärld anpassar sig litteraturens unga till samhällets normer. Vuorios problemammor, som aldrig är enbart otillräckliga, krävande och famlande i sitt moderskap, går helt i linje med Trites tes.

Sammanfattningsvis är *Problemföräldrar kan ni vara själva!* en avhandling som säkerligen kommer ge upphov till vidare diskussioner om den samtidsrealistiska ungdomsbokens historia och stoff. Den är rik på perspektiv och väcker många frågor. 1970-talets så kallade problembok har uppenbarligen haft ett oförtjänt dåligt rykte och förtjänar att undersökas som något mer än brukslitteratur. Dess gestaltning av mödrar och fäder var epokgörande och rörde väg för de komplexa relationer mellan barn och vuxna som återfinns i samtida ungdomslitteratur.

Lydia Wistisen
Docent och lektor i litteraturvetenskap,
Stockholms universitet